

УДК 016:5](477)“19”

БІБЛІОГРАФІЯ У НАУКОВІЙ СПАДЩИНІ
МИКОЛИ ЧАЙКОВСЬКОГО (1887–1970)

Наталія Рибчинська

наукова співробітниця відділу наукової бібліографії
ЛННБ України ім. В. Стефаника

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0809-4171>

DOI: [https://doi.org/10.37222/2524-0315-2025-17\(33\)-1](https://doi.org/10.37222/2524-0315-2025-17(33)-1)

Бібліографія посідає вагоме місце у науковій спадщині відомого українського математика, педагога, дійсного члена Наукового товариства ім. Шевченка у Львові Миколи Чайковського (1887–1970). Він є укладачем перших в Україні бібліографічних посібників у галузі природничих наук: рекомендаційного покажчика з математики для самоосвіти (Львів, 1910); двох покажчиків змісту «Збірника Математично-природописно-лікарської секції Наукового товариства імені Шевченка» (Львів, 1910; 1927); «Української математичної наукової бібліографії» (Одеса, 1931). Допомогавав також у підготовці академічного видання ретроспективної «Української математичної бібліографії, 1917–1960» (Київ, 1963). Склавав автобібліографію праць за 1905–1968 роки (193 назви), яка зберігається в його особовому фонді у Державному архіві Тернопільської області.

Ключові слова: Микола Чайковський, українська математична бібліографія, Математично-природописно-лікарська секція Наукового товариства імені Шевченка у Львові, Бібліографічна комісія, методика бібліографування, автобібліографія.

Постановка проблеми. Микола Чайковський – відомий український математик, автор численних наукових і науково-популярних праць, підручників, термінологічних словників, енциклопедичних

статей, цікавих мемуарів. Дійсний член Математично-природописно-лікарської секції НТШ з 1913 р., Бібліографічної комісії НТШ – від 1923 р. Вагоме місце у науковій спадщині вченого посідає бібліографія. Він був укладачем перших в Україні бібліографічних покажчиків у галузі природничих наук, зокрема двох покажчиків змісту «Збірника Математично-природописно-лікарської секції» Наукового Товариства ім. Шевченка (далі МПЛС), «Української математичної наукової бібліографії (1894–1929)». Це – загальновідомий факт, задокументований у довідкових виданнях і дослідженнях про М. Чайковського. Однак докладного аналізу бібліографічних покажчиків, які він уклав, на жаль, немає. Тим часом їхнє непересічне значення для української галузевої бібліографії й оригінальна методика виконання заслуговують на детальне вивчення.

Об’єктом дослідження є доробок М. Чайковського в галузі природничої бібліографії.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Зацікавлення статтю Миколи Чайковського відбувалося після відновлення Україною незалежності на тлі повернення із забуття імен українських діячів, репресованих сталінським режимом. Дуже популярний у 90-х рр. минулого століття збірник нарисів про українських учених у природничо-технічній галузі «Аксіоми для нащадків» містить статтю про М. Чайковського «Життя для народу» професора, доктора фізико-математичних наук Богдана Пташника [2, с. 142–169], який є автором ще кількох подібних публікацій. Про бібліографічну діяльність він згадує лише в переліку наукових зацікавлень Миколи Чайковського, а з-поміж його праць виділяє «цінну для історії вітчизняної математики “Українську математичну наукову бібліографію”» [2, с. 154]. Привертає також увагу стаття «Українська математична трійця» в збірнику “Leopolis Scientifica”, яку підготував на основі публікацій Б. Пташника кандидат фізико-математичних наук Михайло Симотюк [22, с. 184–218]. У ній наголошено, що Володимир Левицький, Мирон Зарицький та Микола Чайковський – основоположники української математичної культури в Галичині. У січні 1998 р. на пошану вчених на будинку головного корпусу ЛНУ ім. І. Франка встановлено художньо-меморіальну таблицю.

Педагог-математик із Тернополя Григорій Возняк опублікував кілька статей і науково-популярних нарисів, зокрема «Життя

і діяльність М. А. Чайковського» [5, с. 20–37], «Микола Чайковський – видатний український математик і громадський діяч» [6]. Професор, доктор фізико-математичних наук Олекса Піддубняк у статті «Листи Миколи Чайковського до Антона Крушельницького» констатував, що «Українська математична наукова бібліографія» «не має собі аналогів до цих пір» [12, с. 265].

У монографії «Історія Математично-природописно-лікарської секції Наукового Товариства ім. Т. Шевченка (1893–1940)» Наталія Шуманська привернула увагу до публікацій М. Чайковського у «Збірнику МПЛС» і подала перелік його наукових статей. Також вона наголосила на великій інформаційній вартості реферату Миколи Чайковського про діяльність секції впродовж 1897–1927 років, у якому він висвітлив три напрями діяльності секції за 30 років і розкрив роль окремих учених у її становленні й розвитку [21, с. 18]. Однак, характеризуючи укладений М. Чайковським покажчик змісту перших тринадцяти томів «Збірника МПЛС», Н. Шуманська дійшла хибного висновку, що він «належить до анованих довідкових видань» [21, с. 64]. Подальший аналіз авторки схиляє до думки, що вона не бачила цю бібліографію взагалі. Покажчик змісту перших 25 томів «Збірника МПЛС», який М. Чайковський опублікував у 1927 р., їй не відомий: немає згадок ані в тексті, ані у списку літератури. Можна лише погодитися з висновком Н. Шуманської про необхідність підготовки вичерпного покажчика статей і повідомлень «Збірника МПЛС» [21, с. 65]. Такий покажчик до 140-річчя заснування НТШ у 2013 р. підготував В. Майхер: «Бібліографія Збірника математично-природописно-лікарської секції Наукового товариства імені Шевченка. Томи I–XXXII» [4]. На жаль, ні укладач, ні автор передмови навіть не згадали про два попередні покажчики змісту цього наукового органу секції, надруковані в 1910 та 1927 роках.

Заслуги Миколи Чайковського як першого бібліографа «Збірника МПЛС» не відзначені й у найновішому збірнику матеріалів і документів «Математично-природописно-лікарська секція Наукового товариства ім. Шевченка» [9]. Натомість тут уміщені протоколи засідань секції і повідомлення з «Хроніки НТШ», які висвітлюють деталі співпраці вченого з Товариством. Також передрукований реферат М. Чайковського про діяльність секції за 30 років,

але в скороченому вигляді з такою приміткою: «Далі подано короткі біографічні відомості В. Левицького, які тут оминаємо» [9, с. 142]. Насправді скоротили більше семи сторінок тексту, в якому, крім стислої біографії, зібрана цінна бібліографія праць В. Левицького. Це викликає подив, оскільки програмна стаття збірника має назву «Математично-природописно-лікарська секція Наукового товариства ім. Шевченка та її очільник Володимир Левицький» [9, с. 6]. Тому скорочення бібліографії вченого вважаємо некоректним.

Отже, здійснений огляд видань і публікацій засвідчує, що бібліографічну спадщину М. Чайковського не досліджували, і його доробок у цій сфері належно не оцінений, а почасти – й забутий. Це обумовлює новизну студій, які розкривають внесок ученого у розвиток української галузевої бібліографії.

Методика дослідження. Використані загальнонаукові методи аналізу й синтезу, а також історично-хронологічний, системний, бібліографічно-описовий.

Мета дослідження: проаналізувати галузеві бібліографічні показники, складені М. Чайковським; розкрити особливості методики їхнього бібліографування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Микола Чайковський був старшим сином Андрія Чайковського – адвоката за фахом, письменника – за покликанням. Мати Наталія з родини Гладиловичів учителювала, а потім зосередилася на вихованні сімох дітей. Зростаючи в атмосфері любові й доброзичливості, вони отримали добре виховання й освіту. В автобіографії, що розкриває чимало цікавих сторінок життєпису М. Чайковського [3, с. 13–88], він, зокрема, написав: «Моя тяга до бібліографії не випадкова; адже я виріс майже, можна сказати, серед книг і журналів у батьківському домі, і книги стали моєю життєвою необхідністю: щоб тільки перегорнути нову книгу чи хоч би тільки її доторкнутись...» [3, с. 38].

Після закінчення народної школи Микола вчився у Бережанській гімназії. Серед його вчителів у різні роки були: письменник Богдан Лепкий, композитор Остап Нижанківський, історик Степан Томашівський та ін. Любов до математики йому прищепив учитель із цього предмету поляк Тадеуш Цвондзінський, який додатково займався зі здібним юнаком поза уроками. Після закінчення гімназії в 1905 р. М. Чайковський розпочав студії в Празі на механічному

факультеті Німецької Політехніки, але невдовзі перейшов на філософський факультет місцевого німецького університету. Наступних три роки навчався в університеті у Відні, а завершив студії у Львівському університеті. Після проходження практики в Академічній гімназії у Львові почав працювати заступником учителя в Тернопільській українській гімназії. Докторат захистив у Віденському університеті в липні 1911 р., а кваліфікаційний учительський іспит – у червні 1912 р.

Властиво, перебуваючи на студіях у Львові, Микола Чайковський дебютував як бібліограф. Перший бібліографічний покажчик він опублікував на сторінках львівського часопису «Молода Україна», який був органом заснованого в 1909 р. «Українського Студентського Союзу». Редакція часопису започаткувала у 1910 р. рекомендаційний «Показчик для самоосвіти», маючи на меті подати «найважливіші твори з усіх обсягів людського знання» [14, с. 20]. Він призначався для учнів старших класів середніх шкіл і абітурієнтів, які прагнули вступити до вишів. У першому розділі була зібрана література з математики для охочих студіювати надалі математично-природничі науки. У вступному слові М. Чайковський наголосив на тому, що українських видань обмаль, тому він рекомендує здебільшого польські, німецькі та французькі. Увесь матеріал розділений на три розділи: I. Твори загального змісту; II. Нижча математика; III. Вступ до вищої математики. Бібліографічні записи дуже лаконічні, оскільки М. Чайковський використав власну систему скорочень: латинські літери для позначення розділів математики; римські цифри від I до III для позначення ступеня складності літератури, а найскладнішу літературу виділив астериском. Також він подав умовні скорочення назв книгарень, у яких можна було придбати книжки, і навіть зазначив їхню ціну. Роки видання вказав тільки вибірково.

В автобіографії укладач згадав цю першу бібліографічну спробу: «“Показчик для самоосвіти. I. Математика”, 7 сторінок тексту, 111 назв, переважно доступні всім шкільні та вузівські підручники і деякі відомі мені науково-популярні книжечки польською, німецькою та французькою мовами (українські дві назви, бо більше тоді не було...). Сьогодні мені ця “бібліографія” виглядає на наївно-дитячу спробу, але фактом залишається одне: що це була перша в українській мові суто бібліографічна стаття з математики» [3, с. 37].

У тому ж 1910 р. вийшов друком «Показчик до Збірника математично-природописно-лікарської секції Наукового Товариства імені Шевченка» [16], що зовсім по-іншому репрезентує бібліографічні амбіції 24-річного М. Чайковського, який почав активно співпрацювати з НТШ. Варто зауважити, що вже у 1908 р. Володимир Левицький у «Збірнику МПЛС» опублікував рецензію на статтю «Розвій чисельних системів в історії людської культури» М. Чайковського. Згодом і сам він почав друкувати у рубриці «Бібліографія» «Збірника МПЛС» рецензії на фахові праці українських та зарубіжних авторів. Протоколи засідань секції МПЛС засвідчують, що вперше особисто М. Чайковський узяв участь у засіданні секції 8 грудня 1909 р. Надалі праці молодого математика, які він підготував до публікації в «Збірнику МПЛС», реферував на засіданнях секції В. Левицький, і всі вони були рекомендовані до друку [9, с. 84–85]. У 1910 р. у XIV томі «Збірника МПЛС» були опубліковані відразу три статті М. Чайковського, а також «Показчик до Збірника математично-природописно-лікарської секції Наукового Товариства імені Шевченка. Т. I–XIII. Роки 1898–1909» [16]. У другому випуску XV тому «Збірника МПЛС» розділ «Бібліографія» заповнили 36 його рецензій на фахові праці зарубіжних авторів. З-поміж них привертають увагу відгуки на публікації у таких періодичних виданнях як “Bulletin of the American Mathematical Society”, “Annals of Mathematics” (США), “Monatshefte für Mathematik und Physik” (Відень, Австро-Угорщина), “Časopis pro pěstování matematiky a fysiky” (Прага, Австро-Угорщина), “Nachrichten der königliche Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen” (Німеччина), “Atti della R. Accademia dei Lincei” (Італія) та ін. [4, с. 66–69].

У «Хроніці НТШ» читаємо, що на засіданні 17 жовтня 1913 р. зреферовано і викладено зміст розвідки «Студії з теорії конгруенцій» М. Чайковського. Окремо повідомлено про його обрання дійсним членом Товариства [7, с. 20]. Усе більший авторитет молодого вченого засвідчив той факт, що 29 квітня 1914 р. ухвалене рішення, аби на час відсутності С. Рудницького його «заступав у Виділі як референт секції др. Микола Чайковський; так само має його заступати в комітеті зїзду письменників» [8, с. 19]. У цьому ж числі «Хроніки НТШ» є запис: «Др. М. Чайковський предположив “Математично-фізичну бібліографію”. Ухвалено друкувати в “Збірнику”» [8, с. 18].

На жаль, нема інформації про її зміст і характер. Можливо, йшлося про розділ рецензій у другому випуску XV тому «Збірника МПЛС», про який ми згадували вище [4, с. 66–69].

Загалом упродовж 1910–1919 років М. Чайковський опублікував шість статей, 48 рецензій і покажчик змісту «Збірника МПЛС», який заслуговує на детальнішу характеристику. Він охопив публікації перших тринадцяти томів, але в окресленні хронологічних рамок закралася неточність: 1898–1909 роки. Насправді два перші томи вийшли в 1897 р. А взагалі друкований орган МПЛС мав свої особливості, тому в передмові «Від впорядчика» бракує ширшої довідки про це видання. Зокрема, кожен із третього до восьмого томів налічував по два випуски. Окремі випуски томів упродовж 1898–1901 років (III/1; IV/1; V/1; V/2; VI/2; VIII/1) були відведені для матеріалів «Лікарського Збірника». Тому хронологічний перелік томів і випусків з їхньою специфікацією був би дуже доречним, до того ж у бібліографічних записках відсутній один із обов'язкових елементів – рік виходу кожної публікації.

Групуючи матеріали, укладач сформував розділи відповідно до їхніх жанрів: статті, рецензії, хронікальні повідомлення. Масив статей (понад 112 назв), щоправда, подав у двох розділах: I. Оригінальні праці та розвідки; II. Матеріали до української научної термінології, пояснивши: «Відділили ми їх тому окремо, що отся частина научної праці – творення термінології з обсягу математично-природописних наук – у нас дуже важна» [16, с. 1].

Третій, найбільший розділ «Бібліографія» (понад 850 назв), склали рецензії. Матеріал подано за алфавітом прізвищ авторів або назв рецензованих творів чи періодичних видань. Оскільки йдеться переважно про видання іноземними мовами, М. Чайковський узяв за основу латинський алфавіт польської мови, в його межах розподілені й прізвища українських учених. Прізвища рецензентів виділені курсивом.

В останньому розділі «Математично-фізикальна хроніка» укладач виокремив сім підрозділів, шість із них сформовані за галузевою ознакою: 1. Персоналія; 2. Математика; 3. Фізика й хімія; 4. Електроніка й радіоактивність; 5. Астрономія; 6. Космічна фізика й метеорологія; 7. Дрібні нотатки.

Опрацьовуючи матеріал, М. Чайковський частково запозичив методику, використану для підготовки покажчика змісту перших

двадцять томів «Записок» Наукового Товариства ім. Шевченка [15]. Навіть більше – він залучив до свого бібліографічного покажчика дотичні до природничо-технічної галузі матеріали, які були надруковані у перших 13 томах «Записок» НТШ. Намагаючись у такий спосіб повністю охопити доробок членів Товариства у цій сфері, Микола Чайковський порушив цілісність відображення публікацій «Збірника МПЛС». Це спричинило плутанину в нумерації бібліографічних записів, оскільки матеріали «Записок», виділені круглими дужками, він зафіксував у всіх розділах «Показчика» зі своїми порядковими номерами.

Подібно до попередньої роботи, М. Чайковський задля лаконічності вжив цифрові скорочення, які пояснив у передмові «Від впорядчика». Томи «Збірника МПЛС» позначені римськими цифрами, сторінки публікацій – арабськими. Вказаний також порядковий номер (місце) публікації з огляду на використання у виданні роздільної пагінації для кожної з них. Видання оснащено іменним покажчиком із посиланням на номери бібліографічних записів. Крім того, бібліограф долучив додаток “Anhang”, в якому продублював німецькою мовою статейний матеріал, використавши для впорядкування латинський алфавіт.

У 1927 р. М. Чайковський опублікував «Показчик до перших 25 томів “Збірника Математично-природописно-лікарської Секції Наукового Товариства імені Шевченка”», в якому розписав його зміст за 1897–1926 роки [13]. Попри більший хронологічний відрізок, обсяг цього бібліографічного покажчика значно менший за попередній. Адже в ньому зареєстровані лише статті (200), а також хронікальні повідомлення з позначкою в круглих дужках (Наук. хр.), які впродовж цього часу були надруковані лише в XVIII/XIX томі (1919). Тож фактично залишився неохопленим тільки розділ «Бібліографія» в другому випуску XV тому «Збірника МПЛС» (1913) з рецензіями самого Миколи Чайковського [4, с. 66–69]. Надалі цей розділ не заповнювали.

Укладач зберіг аналогічну методику бібліографування й не відмовився від залучення статей на дотичну тематику з перших тринадцяти томів «Записок» НТШ. У короткій вступній нотатці поінформував про зміни щодо нумерації сторінок, спричинені запровадженням у XVIII–XXV томах «Збірника МПЛС» поточної пагінації.

Після основного списку статей він подав ще його варіант німецькою мовою для тих користувачів, які не знали української. Допоміжний іменний покажчик відсутній, оскільки бібліографічний масив має алфавітне впорядкування.

Цей бібліографічний покажчик був надрукований у 26 томі «Збірника МПЛС». Там само М. Чайковський опублікував статтю про діяльність секції та її очільника Володимира Левицького за 30 років, задекларовану як реферат, виголошений на ювілейному засіданні секції 3 квітня 1927 р. [18]. Перша складова статті подає відомості (розлоге пояснення) про «Збірник МПЛС», які, властиво, могли би скласти змістовну передмову до бібліографічного покажчика. Текстовий матеріал вдало доповнює таблиця, в якій автор пропонує статистичну аналітику публікацій за галузями природничих наук і обсягом.

Інша важлива складова статті – бібліографічний огляд наукової діяльності Володимира Левицького, який був дійсним членом МПЛС від 1899 р. та її керманичем – із 1925 р. До короткої біографічної довідки Микола Чайковський долучив перелік праць ученого (88 назв), виділивши дослідження з фізико-математичних галузей; термінологічні праці; підручники й популярно-наукові статті; переклади. Це спроба першого бібліографування персонального доробку відомого математика, якщо не брати до уваги коротку довідку в рубриці «Дійсні члени Товариства» у «Хроніці Наукового товариства ім. Шевченка», яка зареєструвала всього 16 праць В. Левицького [10]. Отже, М. Чайковського можна вважати своєрідним «літописцем» секції.

У 1929 р. М. Чайковський виїхав до УСРР, отримавши запрошення на посаду професора математики в Інституті народної освіти в Одесі. Тут він опублікував бібліографічний покажчик «Українська математична наукова бібліографія (1894–1929)» [20]. На відміну від попередніх праць, у ній уміщена ґрунтовна передмова, в якій укладач задекларував основні принципи, завдання, визначив об'єкт бібліографування. Нарікаючи на відсутність бібліографічних праць з української математичної бібліографії, назвав її «ще зовсім неораною нивою» [20, с. 3]. За словами укладача, через недостатню кількість бібліографічних джерел та неукomплектованість одеських бібліотек галузевою періодикою, він не спромігся

забезпечити повноту бібліографії. Використовуючи мовний і територіально-етнографічний принципи добору матеріалу, зареєстрував у хронологічному порядку праці українською, російською, німецькою, французькою, англійською, єврейською мовами – загалом 517 бібліографічних записів. Перевагу надав «чистій» математиці (наукові, науково-методичні та деякі науково-популярні публікації), а з «прикладної» математики – механіці й астрономії. Не обмежений рамками стандартів, для впорядкування матеріалу використав оригінальний хронологічно-територіальний поділ. Як зазначив укладач, 1917 рік умовно ділить головний хронологічний ряд на два періоди, і такий поділ майже збігається з територіальним: Галичина і Радянська Україна. У межах цих регіонів М. Чайковський виділив міста, в яких видавали літературу з математики: Львів, Тернопіль, Коломия, Перемишль (у Галичині); Київ, Харків, Одеса, Дніпропетровськ, Житомир, Кам'янець-Подільський, Херсон, Полтава, Вінниця, Запоріжжя (в УСРР); Прага, Подєбради, Берлін (еміграція). У кожному з міст вказані періодичні видання з переліком фахових публікацій. І якщо впродовж 1894–1916 років зареєстровано 48 праць, виданих здебільшого НТШ у Львові («Записки НТШ», «Збірник МПЛС»), то від 1917 р. поступово долучаються осередки Радянської України. Палітра наукових періодичних видань урізноманітнюється, а загальна кількість зростає із заснуванням та діяльністю ВУАН у Києві. Загалом упродовж 1917–1929 років вийшли 469 праць.

Достатньо розлогі пояснення щодо використання мови укладач подав у передмові й зазначив у таблиці. У Галичині українською мовою публікували майже всі праці. В УСРР українськомовні публікації виходили у менших містах: Житомирі, Кам'янці-Подільському, Полтаві, частково – в Херсоні. З більших наукових українськомовних центрів укладач виділив Київ і Харків; російськомовні публікації переважали в Одесі, а в Дніпропетровську – українських не було зовсім.

Табл. Розвиток математичної продукції в Україні (1894–1929)

За роками виглядає розвиток математичної продукції так:

Рік	МІСЦЕ	Товар	Продав	У.	Р.	Е.	Ш.	Ф.	А.
1894	Львів	1	1	1	1	—	—	—	—
1895	"	1	2	2	2	—	—	—	—
1897	"	2	5	5	5	—	—	—	—
1898	"	2	2	2	2	—	—	—	—
1899	"	1	1	1	1	—	—	—	—
1900	Перемишль	1	2	2	2	—	—	—	—
1901	Львів	2	3	3	3	—	—	—	—
1902	Коломия	1	3	3	3	—	—	—	—
1903	Львів	1	4	4	4	—	—	—	—
1904	"	1	2	2	2	—	—	—	—
1905	"	2	3	3	3	—	—	—	—
1907	"	1	1	1	1	—	—	—	—
1908	Перемишль	1	1	1	1	—	—	—	—
1910	Львів	2	2	2	2	—	—	—	—
1912	"	1	5	5	5	—	—	—	—
1913	Тернопіль	1	1	1	1	—	—	—	—
1916	Львів	1	1	1	1	—	—	—	—
1917	"	2	2	2	2	—	—	—	—
"	Вінниця ?	3	3	3	3	—	—	—	—
"	Київ	1	1	1	1	—	—	—	—
"	Львів	3	3	3	3	—	—	—	—
"	Харків	1	4	4	4	—	—	—	—
1918	"	1	5	5	5	—	—	—	—
1919	Київ	1	1	1	1	—	—	—	—
"	Львів	1	10	10	10	—	—	—	—
1921	Одеса	1	3	3	3	—	—	—	—
1922	Львів	1	8	8	8	—	—	—	—
"	Харків	4	16	16	16	—	—	—	—
1923	Київ	4	2	2	2	—	—	—	—
"	Одеса	2	4	4	4	—	—	—	—

Рік	МІСЦЕ	Товар	Продав	У.	Р.	Е.	Ш.	Ф.	А.
1924	Бердянськ	1	1	1	1	—	—	—	—
"	Дніпропетровське	1	1	1	1	—	—	—	—
"	Київ	7	33	15	11	3	4	—	—
"	Одеса	3	12	9	1	1	2	—	—
"	Прага	1	1	1	1	—	—	—	—
1924	Харків	1	11	10	1	—	—	—	—
1925	Херсон	1	1	1	1	—	—	—	—
"	Житомир	1	2	2	2	—	—	—	—
"	Київ	3	16	6	—	7	3	—	—
"	Львів	1	1	1	1	—	—	—	—
1926	Прага	1	1	1	1	—	—	—	—
"	Житомир	1	3	3	3	—	—	—	—
"	Запоріжжя	1	1	1	1	—	—	—	—
"	Київ	3	3	3	3	—	—	—	—
"	Львів	6	24	19	4	—	—	—	—
"	Одеса	2	4	3	1	—	—	—	—
"	Полтава	2	15	2	11	—	—	—	—
"	Харків	2	3	3	3	—	—	—	—
"	Херсон	2	13	2	9	—	—	—	—
"	Дніпропетровське	1	2	2	2	—	—	—	—
1927	Житомир	1	6	5	1	—	—	—	—
"	Київ	1	3	3	3	—	—	—	—
"	Львів	7	33	24	2	1	2	—	—
"	Одеса	2	9	8	5	—	—	—	—
"	Дніпропетровське	3	1	1	1	—	—	—	—
"	Харків	1	1	1	1	—	—	—	—
"	Херсон	6	29	16	11	—	—	—	—
"	Дніпропетровське	1	2	2	2	—	—	—	—
1928	Житомир	1	3	3	3	—	—	—	—
"	Київ	1	1	1	1	—	—	—	—
"	Львів	7	35	17	12	—	—	—	—
"	Одеса	1	6	6	1	—	—	—	—
"	Харків	2	24	3	15	—	—	—	—
"	Херсон	1	1	1	1	—	—	—	—
1929	Київ	7	23	13	1	—	—	—	—
"	Одеса	1	1	1	1	—	—	—	—
"	Харків	3	42	39	1	—	—	—	—

Джерело: Чайковський М. Українська математична наука бібліографія (1894–1929). Одеса, 1931. С. 12–13.

Застосований оригінальний спосіб групування матеріалу та аналітичний склад розуму дав змогу М. Чайковському виокремити цікаві статистичні показники математичної продукції (зафіксовані у семи таблицях) за окремими містами, установами і періодичними виданнями. Перше місце посів Київ (190 праць), на другому – опинився Харків (136 праць), на третьому – Львів (83). Назви періодичних видань укладач подавав скорочено, тому помістив спеціальний список використаної літератури та вжитих скорочень, упорядкований за алфавітом охоплених міст. Він дає уявлення про поступ української науки в УСРР у 20-х роках минулого століття, коли активізувала видавничу діяльність ВУАН, започатковували свої періодичні органи («Записки», «Вісті», «Труди») новоутворені інститути, з'явилися фахові журнали. Наприкінці бібліографічного покажчика М. Чайковський подав алфавітний «Список авторів» із посиланням на номер бібліографічного запису.

Без сумніву, саме «Українська математична наукова бібліографія (1894–1929)», оснащена ґрунтовною передмовою, статистичними відомостями, допоміжним покажчиком авторів, займає чільне місце у бібліографічній спадщині вченого. Не випадково її згадали в передмові до покажчика «Українська математична бібліографія, 1917–1960»: «Це була, незважаючи на деякі хиби, корисна праця, але вона з ряду обставин залишилась без продовження». Також зазначено, що М. Чайковський був серед тих, хто допомагав при укладанні цього академічного видання [17, с. 3]. У бібліографічному покажчику, де матеріал згрупований за персональним принципом, вміщений і доробок самого М. Чайковського, причому починаючи від 1908 р. Вочевидь, інформацію про праці західноукраїнських, включаючи власні, і деяких зарубіжних математиків, подав саме він. Зареєстровані його публікації у «Збірнику МПЛС НТШ», «Ділі», львівському журналі «Наша школа», празькому часописі «Нова Україна» та ін. У хронологічному списку бачимо перерву від 1933 до 1958 р., спричинену арештом вченого і перебуванням у таборах (Карелія, Соловки). Згадки про цей період знаходимо у статті Миколи Чайковського «Мій перший виступ», машинопис якої зберігається в архіві Михайла Гуменюка у відділі рукописів ЛННБ України ім. В. Стефаника. Він писав, що «на довгих десять років був відірваний від сім'ї, від улюбленої праці,

коли на кожному кроці озброєні “попки” берегли його “благополуччя”, готові пристрелити кожного, хто необачно наблизився до колючого дроту» [19, арк. 2].

Науковою роботою в Україні математик зміг зайнятися лише після реабілітації в 1956 р., коли повернувся до Львова і став доцентом Львівського педагогічного інституту, а з 1961 р. – доцентом, згодом професором Львівського університету. У покажчику «Українська математична бібліографія, 1917–1960» зареєстровано загалом 37 назв праць М. Чайковського [17, с. 352–354]. Г. Возняк у нарисі про вченого подав 73 праці різних жанрів [6, с. 47–50]. Він опирався на власноруч складений М. Чайковським список «Бібліографія праць за 1905–1968 роки» (193 назви), що зберігається в Державному архіві Тернопільської області [1]. Найповніший на сьогодні реєстр праць ученого (214 назв) і літератури про нього (70 назв) поданий у бібліографічному покажчику «Наукове товариство імені Шевченка і Тернопільщина» [11, с. 320–343].

Висновки. Дійсний член математично-природописно-лікарської секції та Бібліографічної комісії НТШ М. Чайковський започаткував українську галузеву бібліографію природничих наук. Чільне місце у його бібліографічній спадщині займає «Українська математична наукова бібліографія (1894–1929)», оснащена всіма необхідними атрибутами наукового видання: ґрунтовною передмовою, статистичними відомостями, допоміжним покажчиком авторів. Два покажчики змісту «Збірника Математично-природописно-лікарської секції НТШ» тривалий час були єдиними бібліографічними джерелами, що розкривали зміст цього авторитетного фахового збірника і відіграли важливу роль у розвитку української галузевої бібліографії. Складений ученим список власних праць (1905–1968) є основою для укладання його повної персональної бібліографії.

1. [Авто]бібліографія праць М. Чайковського за 1905–1968 роки // Державний архів Тернопільської області. Ф. Р-3444. Оп. 1. Спр. 29. 35 арк.

2. Аксиоми для нащадків: Українські імена у світовій науці = Axioms for descendants : Ukrainian names in world of Science : зб. нарисів / упоряд. О. Романчук. Львів : Меморіал, 1992. 544 с.

3. Андрій Чайковський. Спогади. Листи. Дослідження = Andriy Chaikovskyi. Memoirs. Letters. Studies : [в 3 т.] / упорядкув. Б. Якимовича. Львів, 2002. Т. 3. 576 с.

4. Бібліографія Збірника Математично-природописно-лікарської секції Наукового товариства ім. Шевченка. Томи I–XXXII. 1897–1938 / уклад. В. Майхер ; ред. О. Купчинський. Львів, 2013. 141 с.

5. Возняк Г. М. Математики – дійсні члени Наукового товариства імені Шевченка. Тернопіль : Підручники і посібники, 2006. 127 с.

6. Возняк Г. Микола Чайковський – видатний український математик і громадський діяч. Тернопіль : Навч. книга – Богдан, 2007. 96 с.

7. Засідання математично-природничої секції. *Хроніка Наукового товариства імені Шевченка у Львові*. Львів : 3 друкарні НТШ, 1913. Чис. 56, вип. II–III. С. 20.

8. Засідання математично-природописно-лікарської секції. *Хроніка Наукового товариства імені Шевченка у Львові*. Львів : 3 друкарні НТШ, 1914. Чис. 58–59, вип. IV. С. 18–19.

9. Математично-природописно-лікарська секція Наукового товариства ім. Шевченка. Матеріали до історії 1893–1939 : зб. матеріалів та документів / за заг. ред. О. Петрука. Львів, 2023. 288 с.

10. Математично-природописно-лікарська секція. Володимир Левицький. *Хроніка Наукового товариства імені Шевченка*. Львів : 3 друкарні НТШ під зарядом К. Беднарського, 1900. Чис. 1. С. 80–81.

11. Наукове товариство імені Шевченка і Тернопільщина (1873–1940). Математично-природописно-лікарська секція : дійсні члени : бібліогр. покажчик / уклад. Л. Оленич. Тернопіль : Підручники і посібники, 2024. 367 с.

12. Піддубняк О. Листи Миколи Чайковського до Антона Крушельницького. *Записки Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника* : [зб. наук. праць]. 2002. Вип. 9/10. С. 255–288.

13. Покажчик до перших 25 томів Збірника Математично-природописно-лікарської Секції Наукового Товариства імені Шевченка. Роки 1897–1926 / зладив Микола Чайковський. [Львів : з друк. НТШ, 1927]. 15 с. Відб. зі «Збірника матем.-природ.-лік. секції НТШ». 1927. Т. 26.

14. Покажчик для самоосвіти. І. Чайковський М. Математика / з передм. «Від редакції». *Молода Україна*. 1910. Чис. 1. С. 19–22 ; чис. 2. С. 63–68.

15. Покажчик до Записок Наукового Товариства імені Шевченка. Т. I–XX. Роки I–VI. Львів : накладом Товариства, 1898. 66 с.

16. Покажчик до Збірника математично-природописно-лікарської секції Наукового Товариства імені Шевченка. Т. I–XIII. Роки 1898–1909 = Index zu den Bänden I–XIII der Sammelschrift der Mathematisch-naturwissenschaftlich-ärztlichen Sektion der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften, Jahrgänge 1898–1909 / зладив Микола Чайковський. Львів, 1910. 78 с. Відб. зі «Збірника матем.-природ.-лік. секції НТШ». 1910. Т. 14.

17. Українська математична бібліографія, 1917–1960 / відп. ред. Й. Штокалко ; АН УРСР, Інститут математики. Київ, 1963. 382 с.

18. Чайковський М. Діяльність математично-природописно-лікарської секції та її директора й редактора перших 25 томів «Збірника», д-ра Володимира Левицького за 30 років 1897–1927: реферат на ювілейному засіданні мат.-пр.-лік. секції 3 квітня 1927 (поширений). Львів : 3 друк. НТШ, 1927. 18 с. Відб. зі «Збірника матем.-природ.-лік. секції НТШ». 1927. Т. 26.

19. Чайковський М. Мій перший виступ : [стаття 1968 р.] // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Від. рукоп. Ф. 226 (Гуменюк Михайло). Спр. 839. 8 арк.

20. Чайковський М. Українська математична наукова бібліографія (1894–1929) / Одеська філія Наук.-дослід. ін-ту математики. Одеса, 1931. 48 с.

21. Шуманська Н. Історія Математично-природописно-лікарської секції Наукового Товариства ім. Т. Шевченка (1893–1940). Київ : Академія наук вищої освіти України ; Полтава : ТОВ «АСМІ», 2009. 229 с.

22. Leopoldis Scientifica. Наука у Львові до середини ХХ століття. Частина II. Точні науки : зб. наук. праць / за заг. ред. О. Петрука. Львів : Артос, 2020. 412 с.

References

1. [Avto]bibliohrafiia prats M. Chaikovskoho za 1905–1968 roky [Auto] bibliography of M. Chaikovskiy's works for 1905–1968] // Derzhavnyi arkhiv Ternopil'skoi oblasti. F. R-3444 (Chaikovskiy Mykola). Inventory 1. File 29. 35 fol. [in Ukr.].

2. Romanchuk, O. (1992, comp.) Aksiomy dlia nashchadkiv: Ukrainiski imena u svitovii nautsi [Axioms for descendants: Ukrainian Names in World Science] : zb. narysiv. Lviv : Memorial, 544 p. [in Ukr.].

3. Yakymovych, B. (comp, 2002). Andrii Chaikovskiyi. Spohady. Lysty. Doslidzhennia [Andrii Chaikovskiyi. Memoirs. Letters. Research] : [v 3 t.]. Lviv, 3, 576 p. [in Ukr.].

4. Maikher, V. (2013, comp.), Kupchynskiyi, O. (ed.). Bibliohrafiia Zbirnyka Matematychno-prirodopysno-likarskoi sektiis Naukovoho tovarystva im. Shevchenka. Tomy I–XXXII. 1897–1938 [Bibliography of the Collection of the Mathematical, Natural Sciences and Medical Section of the Shevchenko Scientific Society. Volumes I–XXXII. 1897–1938]. Lviv, 141 p. [in Ukr.].

5. Vozniak, H. (2006). Matematyky – diisni chleny Naukovoho tovarystva imeni Shevchenka [Mathematicians as full members of the Shevchenko Scientific Society]. Ternopil : Pidruchnyky i posibnyky, 127 p. [in Ukr.].

6. Vozniak, H. (2007). Mykola Chaikovskiyi – vydatnyi ukraïnskyi matematyk i hromadskyi diiach [Mykola Chaikovskiyi as an outstanding Ukrainian mathematician and public figure]. Ternopil : Navch. knyha – Bohdan, 96 p. [in Ukr.].

7. Zasedannia matematychno-pryrodnychoi sektiisii [Meeting of the Mathematical and Natural Sciences Section] (1913). *Khronika Naukovoho tovarystva imeny Shevchenka u Lvovi*. Lviv, 56, II–III, p. 20. [in Ukr.].

8. Zasedannia matematychno-pryrodopysno-likarskoi sektiisii [Meeting of the Mathematical, Natural Sciences and Medical Section] (1914). *Khronika Naukovoho tovarystva imeny Shevchenka u Lvovi*. Lviv, 58–59, IV, pp. 18–19. [in Ukr.].

9. Petruk, O. (2023, ed.). Matematychno-pryrodopysno-likarska sektiisia Naukovoho tovarystva im. Shevchenka. Materialy do istorii 1893–1939 [Mathematical, Natural Sciences and Medical Section of the Shevchenko Scientific Society. Materials on the history of 1893–1939] : zb. materialiv ta dokumentiv. Lviv, 288 p. [in Ukr.].

10. Matematychno-pryrodopysno-likarska sektiisia. Volodymyr Levytskyi [Mathematical, Natural Sciences and Medical Section. Volodymyr Levytskyi]. (1900). *Khronika Naukovoho tovarystva imeny Shevchenka u Lvovi*. Lviv, 1, pp. 80–81. [in Ukr.].

11. Olenych, L. (2024, comp.). Naukove tovarystvo imeni Shevchenka i Ternopilshchyna (1873–1940). Matematychno-pryrodopysno-likarska sektiisia: diisni chleny [The Shevchenko Scientific Society and Ternopil Region (1873–1940). Mathematical, Natural Sciences and Medical Section: Full Members] : bibliohr. pokazhchyk. Ternopil : Pidruchnyky i posibnyky, 367 p. [in Ukr.].

12. Piddubniak, O. (2002). Lysty Mykoly Chaikovskoho do Antona Krushelnyskoho [Letters from Mykola Chaikovskyi to Anton Krushelnyskyi]. *Zapysky Lvivskoi naukovoï biblioteky im. V. Stefanyka* : [zb. nauk. prats.], 9/10, pp. 255–288. [in Ukr.].

13. Chaikovskiy, M. (1927, comp.). Pokazhchyk do pershykh 25 tomiv Zbirnyka Matematychno-pryrodopysno-likarskoi Sektsii Naukovoho Tovarystva imeny Shevchenka. Roky 1897–1926 [Index to the first 25 volumes of the Collection of the Mathematical, Natural Sciences and Medical Section of the Shevchenko Scientific Society. Years 1897–1926]. Lviv, 15 p. Vidb. zi “Zbirnyka matem.-pryrod.-lik. sektiisii NTSh”, 1927, 26. [in Ukr.].

14. Chaikovskiy, M. (1910, comp.). Pokazhchyk dlia samoosvity. I. Matematyka [Guide to self-education. I. Mathematics] / z peredm. “Vid redaktsii”. *Moloda Ukraina*, 1, pp. 19–22 ; 2, pp. 63–68. [in Ukr.].

15. Pokazhchyk do Zapysok Naukovoho Tovarystva imeny Shevchenka. T. I–XX. Roky I–VI (1898) [Index to the Notes of the Shevchenko Scientific Society. Volumes I–XX. Years I–VI]. Lviv : nakladom Tovarystva, 66 p. [in Ukr.].

16. Chaikovskiy, M. (1910, comp.). Pokazhchyk do Zbirnyka matematychno-pryrodopysno-likarskoi sektiisii Naukovoho Tovarystva imeny Shevchenka. T. I–XIII. Roky 1898–1909 [Index to the Collection of the Mathematical, Natural Sciences and Medical Section of the Shevchenko Scientific Society.

Volumes I–XIII. Years 1898–1909]. Lviv, 78 p. Vidb. zi “Zbirnyka matem.-pryrod.-lik. sektiis NTSh”, 1910, 14. [in Ukr.].

17. Shtokalko, Y. (1963, ed.). *Ukrainska matematychna bibliohrafiia, 1917–1960* [Ukrainian Mathematical Bibliography, 1917–1960]. Kyiv, 1963. 382 p. [in Ukr.].

18. Chaikovskiy, M. (1927). *Diialnist matematychno-pryrodopysno-likarskoi sektiis ta yii dyrektora y redaktora pershykh 25 tomiv “Zbirnyka”, d-ra Volodymyra Levytskoho za 30 rokiv 1897–1927* [The activities of the Mathematical, Natural Sciences and Medical Section and its director and editor of the first 25 volumes of the Collection, Dr. Volodymyr Levytskyi, over 30 years, 1897–1927]: referat na yuvileinomu zasidanni matem.-pryrod.-lik. sektiis 3 kvitnia 1927 (poshyrenyi). Lviv, 18 p. Vidb. zi “Zbirnyka matem.-pryrod.-lik. sektiis NTSh”, 1927, 26. [in Ukr.].

19. Chaikovskiy, M. (1968). *Mii pershyi vystup* [My First Performance] : article // LNNB Ukrainy im. V. Stefanyka. Vid. rukop. F. 226 (Humeniuk Mykhailo). File 839. 8 fol. [in Ukr.].

20. Chaikovskiy, M. (1931). *Ukrainska matematychna naukova bibliohrafiia (1894–1929)* [Ukrainian Mathematical Scientific Bibliography (1894–1929)]. Odesa, 48 p. [in Ukr.].

21. Shumanska, N. (2009). *Istoriia Matematychno-pryrodopysno-likarskoi sektiis Naukovoho Tovarystva im. T. Shevchenka (1893–1940)* [History of the Mathematical, Natural Sciences and Medicine Section of the Shevchenko Scientific Society (1893–1940)]. Kyiv : Akademiia nauk vyshchoi osvity Ukrainy ; Poltava : TOV “ASMI”, 229 p. [in Ukr.].

22. Petruk, O. (2020, ed.). *Leopolis Scientifica. Nauka u Lvovi do seredy-ny XX stolittia. Chastyna II. Tochni nauky* [Leopolis Scientifica. Science in Lviv until the mid-20th century. Part II. Exact sciences] : zb. nauk. prats. Lviv : Artos, 412 p. [in Ukr.].

Nataliia Rybchynska, Scientific Researcher, Scientific Bibliography Department, Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv

Bibliography in the Scientific Legacy of Mykola Chaikovskiy (1887–1970)

Mykola Chaikovskiy (1887–1970) was the son of Ukrainian writer Andrii Chaikovskiy, a renowned Ukrainian mathematician, author of numerous scientific and popular science works, textbooks, terminological dictionaries, encyclopedic articles and interesting memoirs. He was a full member of the Mathe-

mathematical, Natural Sciences and Medical Section of the Shevchenko Scientific Society since 1913 and a member of the Bibliographic Commission of the Shevchenko Scientific Society since 1923. Bibliography occupies an important place in the Chaikovskiy's scientific work. He was the compiler of the first bibliographic indexes in Ukraine in the field of natural sciences. M. Chaikovskiy prepared a recommended index of mathematics for self-education (Lviv, 1910). It was intended for high school students and applicants who wanted to enter universities. Two indexes of the contents of the "Collection of the Mathematical, Natural Sciences and Medical Section of the Shevchenko Scientific Society" (Lviv, 1910; 1927) remained for a long time the only bibliographic sources that revealed the content of this authoritative professional collection and played an important role in the development of Ukrainian sectoral bibliography.

In 1929, M. Chaikovskiy received an invitation to become a professor of mathematics at the Institute of Public Education in Odesa and moved to Soviet Ukraine. Here he published a bibliographic index entitled "Ukrainian Mathematical Scientific Bibliography (1894–1929)" (Odesa, 1931), equipped with all the necessary attributes of a scientific publication: a thorough preface and an auxiliary index of authors. The bibliographic array of 517 titles became the basis for interesting statistical calculations of mathematical output (recorded in seven tables) in individual cities, institutions, and periodicals.

In 1933–1943, M. Chaikovskiy was repressed by the Stalinist regime on false charges and served his sentence in camps (Karelia, Solovki). Only after his rehabilitation in 1956 he was able to return to Ukraine and engage in pedagogical and scientific activities. He helped to prepare the "Ukrainian Mathematical Bibliography, 1917–1960" (Kyiv, 1963), which lists his works in various genres (73 titles). Later, he compiled an autobiographical bibliography of his works from 1905–1968 (193 titles), which is kept in his personal fund in the State Archives of the Ternopil Region.

Keywords: *Mykola Chaikovskiy, Ukrainian mathematical bibliography, Mathematical, Natural Sciences and Medical Section of the Shevchenko Scientific Society in Lviv, Bibliographic Commission, bibliography methodology, autobibliography.*